

УДК 37.03

Радул С.Г., к.пед.н.,
доцент кафедри іноземних мов
Кумпан О.О.,
старший викладач кафедри іноземних мов
Кіровоградська льотна академія
Національного авіаційного університету

ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ОСОБИСТОСТІ

В даній статті аналізуються наукові дослідження з проблематики професійної самореалізації, в яких детермінується поняття професійної самореалізації, її етапи та умови реалізації. Визначаються якості особистості, які формують її здатність до самореалізації, зокрема, самореалізація невід'ємно пов'язана прагненням особистості до розвитку, вдосконалення, досягнення мети, тощо.

Ключові слова: професійна самореалізація, особистість, професійні якості, особистісні якості, професійний розвиток.

Постановка проблеми. Аналіз наукових досліджень дає змогу визначити професійну самореалізацію особистості як процес максимально можливого втілення людиною свого внутрішнього буттєвого потенціалу в зовнішнє соціальне середовище завдяки залученню до професійних відносин, що характеризується розвитком професійних здібностей та навичок і результатом якого є відчуття задоволення від власного внеску в суспільні справи. Професійне майбутнє, яке людина уявляє як потенційно можливе, виконує функції суб'єктивної регуляції особистості і, будучи метою професійного шляху, впливає на життєві вибори, вчинки та діяльність людини, на вектор її професійного розвитку і реалізацію професійного потенціалу. Це дозволяє охарактеризувати суб'єктивну перспективу професійного шляху людини як необхідну передумову професійної самореалізації особистості і зумовлює потребу її подальшого вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема Н. Пилипенко, О. Артемова, О. Гаврилова, Л. Мітіна, Н. Троценко, С. Сисоєва, Е. Бакшесєва, О. Самаль, Л. Дворніченко, О. Кроник, О. Кокун та інші, досліджуючи проблематику професійної самореалізації, зосереджуються на чинниках, які детермінують професійну самореалізацію: зовнішні, що пов'язані з рівнями взаємодії людини та соціуму як відкритої системи (соціально-політичні, соціально-економічні та соціальні фактори, розкривають вплив соціуму на людину та її професійну самореалізацію) та внутрішні, які характеризують особистісні та професійні потенціали людини.

Метою статті є аналіз праць провідних науковців, які досліджують проблематику професійної самореалізації та визначення чинників, що детермінують професійну самореалізацію.

Виклад основного матеріалу. Самореалізація у професійній діяльності, правильний (з точки зору здібностей, нахилів, особистісних якостей особистості) професійний вибір веде людину до творчості, до самовираження у професійній діяльності, що значною мірою дозволяє людині долати психологічні, соціальні, матеріальні бар'єри, які трапляються на її життєвому шляху.

Так, Н. Пилипенко та О. Артемова під поняттям «професійна самореалізація» розуміють соціалізований шлях гармонійного розвитку особистості, поєднаний із здобуттям професійно-практичного та духовного досвіду в процесі набуття кваліфікації майбутнім фахівцем у період первинного професійного становлення (навчання у вищій школі) та вдосконалення фахового зростання в процесі виконання професійних ролей і обов'язків, що є

невід'ємним атрибутом розкриття й здійснення особистісного й професійного потенціалу [9, с. 75].

На думку О. Гаврилової, професійна самореалізація – це процес і результат здійснення в діяльності сутнісних властивостей людини, а не її «Я-концепції». Успішна професійна самореалізація є напрямом розвитку, що відповідає життєвим сенсам і співпадає з тим або іншим видом професійної діяльності [2, с. 113].

Науковець Л. Мітіна зауважує, що професійну самореалізацію особистості доцільно розглядати як дворівневу інтегральну характеристику суб'єкта діяльності та особистості, яка у моделі професійного розвитку складає важливу завершальну стадію, поряд зі стадіями самовизначення та самовираження. Вона характеризується формуванням життєвої філософії, осмисленням себе як професіонала, осмисленням сенсу життя і, таким чином, досягається не тільки професійна майстерність, а й гармонійно відбувається розвиток особистості [8].

Автор привертає увагу виокремлення трьох напрямків у професійному розвитку особистості, які можна спроектувати на професійну самореалізацію особистості: змістовий (зміст процесу професійного розвитку: розробка концептуальних та технологічних моделей професійного розвитку особистості); динамічний (усе часове поле професійного розвитку особистості з моменту вступу дитини до школи через стадію самостійного та усвідомленого вибору професії до творчої самореалізації особистості); інституціональний (інститут професійного розвитку особистості, який вміщує також тип соціуму, в якому функціонує «рини професій», освітні системи та конкретні соціальні групи, у яких реалізується процес професійного розвитку) [8].

На думку Н. Троценко професійна самореалізація – це сукупність прояву індивідуальних професійно-особистісних якостей і властивостей фахівця, внаслідок чого він відтворює себе у своїй сутності в багатовимірній практичній та професійній діяльності. Також авторка вважає, що професійну самореалізацію можна трактувати як розкриття якостей, можливостей, здібностей та досягнення максимуму потенціалу в професійній діяльності [12].

Ми поділяємо точку зору С. Сисоевої на те, що «професійна сфера самореалізації є визначальною у житті людини, а тому самореалізація особистості у професійній праці, задоволення професійним самовизначенням є провідним чинником, який робить людину або щасливою, або нещасною у житті» [11, с. 14].

Також професор С. Сисоева виділяє наступні «базові» домінуючі якості особистості, які формують її здатність до самореалізації:

- підсистема спрямованості: позитивне уявлення про себе (адекватна самооцінка), бажання пізнати себе; творчий інтерес, допитливість; потяг до пошуку нової інформації, фактів; мотивація досягнення;

- підсистема характерологічних особливостей особистості: сміливість; готовність до ризику; самостійність; ініціативність; впевненість у своїх силах та здібностях; цілеспрямованість; наполегливість; вміння довести почату справу до кінця; працелюбність; емоційна активність;

- підсистема творчих умінь: проблемне бачення; здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей; здатність до дослідницької діяльності; розвинуте уявлення, фантазія; здатність до виявлення протиріч; здатність до подолання інерції мислення; вміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію; здатність до міжособистісного спілкування;

- підсистема індивідуальних особливостей психічних процесів: альтернативність мислення; дивергентність мислення; готовність пам'яті; асоціативність пам'яті; цілісність, синтетичність, свіжість, самостійність сприйняття; пошуково-перетворюючий стиль мислення [11, с. 15].

Дослідник Е. Бакшеєва в своїй науковій концепції засвідчує, що «професійна самоактуалізація – це прагнення (потреба) особистості до розкриття і усвідомлення своїх

професійно-значущих особистісних особливостей, адекватного й активного їх використання в професійній діяльності, з урахуванням вимог, які ця діяльність ставить перед спеціалістом» [1, с. 49].

Науковець О. Самаль розглядає професійну самоактуалізацію як пошук «себе в професії», власної професійної ролі, образу Я, професійного іміджу, індивідуального стилю професійної діяльності, визначення для себе професійних перспектив, досягнення їх, встановлення нових професійних цілей, прагнення до гармонійного розкриття і реалізації свого потенціалу в обраній професії [10, с. 165].

На різних етапах життєвого шляху особистості процес самоактуалізації професійного потенціалу з метою його ефективного використання, відбувається по-різному, залежно від індивідуальних особливостей: віку, статі, стану здоров'я, когнітивної складності в оцінюванні визначених життєвих цілей і цінностей, оцінювання труднощів професійної реалізації, широкого спектра особистісних властивостей, домінування мотивації, досягнення успіху в професійній діяльності чи мотивації уникнення невдач [10, с. 162–163].

Слушною є думка Л. Дворніченко, що самоактуалізація особистості в праці є процесом досить складним та потребує вибудовування «професійного життєвого шляху». Надзвичайно важливим чинником цього процесу є орієнтація у світі професій сучасного світу [4, с. 275].

Досліджуючи проблему самореалізації в контексті професійної підготовки, В. Демиденко доводить, що «самореалізація – це свідоме за власною ініціативою втілення людиною своїх творчих можливостей у житті». У становленні й розвитку самореалізації автор виділяє такі етапи:

- усвідомлення людиною своєї сутності, потенційних можливостей, прав та обов'язків, мотивів діяльності, усвідомлення власного «Я»;
- визначення життєвої мети та програми дій щодо її досягнення;
- побудова моделі діяльності;
- діяльність та її самооцінка;
- порівняльна характеристика самооцінки та оцінки діяльності й набутого власного статусу;
- формування висновків про перспективи розвитку власного «Я»;
- внесення за потреби відповідних коректив, що будуть унеможлилювати деструктивні тенденції.

Отже, спостереження, пізнання й самопізнання є необхідною умовою самореалізації як важливої якості особистості [3, с. 33].

Як відзначає О. Кроник, специфічною рисою детермінації людського життя є те, що разом з обумовленістю наступних подій минулими (тобто, детермінація минулим) існує також і детермінація майбутнім, тобто цілями і передбачуваними результатами життєдіяльності [6].

Тому закономірно припустити, що й професійна самореалізація особистості можлива лише за умови уявлення людини про себе такою, якою вона хотіла б бути.

Цілком розділяємо думку вченого О. Кокун, який стверджує, що професійна самореалізація тісно пов'язана з особистісною самореалізацією, коли суб'єкт реалізує свої потреби, устремління, задуми та плани, спрямовані на подальший розвиток як самого себе, так і своїх професійних здібностей. Коли ми говоримо про особистісну самореалізацію, можна припустити, що одним з її об'єктивних параметрів може служити збіг бажаних і досягнутих цілей і цінностей, а також емоційна стабільність, пов'язана з наближенням до життєво важливих сенсів [5].

Численні дослідження вчених дозволяє нам стверджувати, що професійна самореалізація не можлива без самовдосконалення. Самореалізація це і є прагнення до самовдосконалення, тобто одна із вищих потреб особистості, направлена не тільки на реалізацію особистості власних сил та здібностей, але й на постійне зростання власних

можливостей, підвищення якості власної діяльності, в основі якої лежать вищі загальнолюдські цінності. Професійна самореалізація особистості детермінована ціннісно-сенсовими, інтелектуальними та мотиваційними особливостями особистості та включає в себе такі характеристики, як: професійний розвиток та професійні досягнення.

Вважаємо необхідним також зазначити, що професійна самореалізація особистості має, перш за все, індивідуальний характер. Особливості особистості (цінності, установки, інтереси і т.д.) безпосередньо впливають на продуктивність процесу самореалізації. В основі самореалізації лежать уявлення людини про саму себе і світ в цілому. На думку низки психологів уявлення людини про себе є важливою детермінантою її професійного розвитку.

Проаналізувавши трактування поняття «самореалізація» з позицій професійної діяльності ми зупинилися на визначенні С. Максименка та В. Осьодло, які витлумачують самореалізацію як усвідомлення, вибір і реалізацію тих аспектів індивідуальності, які сприяють самовираженню, виявленню наявних потенцій, формування суб'єктом власної системи смислів, цінностей, мотивів, уявлень про себе, постановку цілей і визначення способів їх досягнення, включаючи і самоперетворення [7].

Висновки. Як засвідчує проведений нами аналіз, труднощі самореалізації у професійній сфері залежать як від зовнішнього фактора (соціального), так і внутрішнього (рівня самоповаги і самосприйняття, особливостей ціннісно-мотиваційної сфери, комунікативних, емоційно-вольових характеристик). Найвагомим фактором, що стимулює продуктивну професійну реалізацію в умовах професійної кризи, виступає саме другий, особистісний – як комплекс особистісно-індивідуальних та мотиваційних психологічних характеристик особистості відповідальної, перш за все, за своє життєзвершення, здатної швидко адаптуватися до соціальних змін і конструктивної самореалізації в професійній сфері.

Центральною ідеєю професійної самореалізації особистості є розвиток людини як особистості, суб'єкта діяльності та спілкування, а системоутворюючим фактором слугує суспільна потреба у постійному розвитку особистості, у її самореалізації; проблема самореалізації має комплексний, міждисциплінарний характер; професійна самореалізація здійснюється впродовж всього професійного життя. Професійна реалізація особистості на її життєвому шляху передбачає такі основні етапи: професійне самовизначення, професійне становлення в обраній сфері діяльності, фахове зростання і розвиток компетенцій. Професійна самореалізація особистості розглядається як характеристика всього її життєвого шляху в контексті професійної сфери від етапу початкового професійного становлення до передвиходу на пенсію.

Під час професійної самореалізації особистості відбувається зближення, з'єднання вимог професії і прояв індивідуальності. Професійна діяльність стає важливою умовою і сферою прояву індивідуальності.

Список використаних джерел

1. Бакшеева Э. П. Педагогическая поддержка профессиональной самоактуализации студентов в педвузе / Э. П. Бакшеева // Педагогическое образование и наука : научно-методический журнал. – 2003. – №3. – С. 49–52.
2. Гаврилова Е. А. Профессиональная самореализация как комплексное психологическое явление // Акмеологические проблемы субъектности: интерпретация и диагностика: материалы научно-практ. конф. – СПб. : Санкт-Петербургский институт психологии и акмеологии, 2009. – С. 112–115.
3. Демиденко В. Самореалізація: сутність, становлення, розвиток / В. Демиденко // Пед. і псих. – 2004. – №2. – С. 32–37.
4. Дворніченко Л. Л. Філософсько-психологічні аспекти професійної орієнтації та самореалізації особистості в сучасному світі праці / Л. Л. Дворніченко // Психологія і особистість. Науковий журнал. – 2015. – № 2 (8) Ч. 1. – С. 272–283.

5. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. Агентство», 2012. – 200 с.
6. Кроник А. А. Суб'єктивна картина життєвого пути как предмет психологического исследования, диагностики и коррекции : Дис. в виде научн. доклада д-ра психол. Наук : 19.00. 01/РАН, Ин-т психологии. – М., 1994. – 71 с.
7. Максименко С. Д. Структура та особистісні детермінанти професійної самореалізації суб'єкта / С. Д. Максименко, В. І. Осьодло // Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України/ За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 8. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – С. 3–19.
8. Митина Л. М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях / Л. М. Митина // Вопросы психологии. – 1997. – № 4. – С. 28–38.
9. Пилипенко Н. Психологічні особливості самореалізації особистості в умовах професійної кризи / Н. Пилипенко // Соціальна психологія. – 2005. – №3(11). – С. 72–79.
10. Самаль Е. В. Психологическая структура профессиональной самоактуализации личности / Е. В. Самаль // Ярославский педагогический вестник. – Сер. : Психолого-педагогические науки. – 2013. – Т. 2. – № 2. – С. 165–170.
11. Сисоєва С. О. Проблема формування особистості, здатної до творчої самореалізації / С. О. Сисоєва // Збірник наукових праць. – Миколаїв : Вид-во МФ НАУКМА. – 2000. – Т. 7. – С. 13–19.
12. Троценко Н. Є. Професійне самовдосконалення соціальних працівників у ресурсних центрах: дис. канд. пед. наук : 13.00.05 / Троценко Наталія Євгенівна. – К., 2012. – 244 с.

References

1. Baksheeva E. P. Pedagogicheskaya podderzhka professionalnoy samoaktualizatsiyi studentov v pedvuze [Pedagogical support of the students' professional self-realization in a pedagogical high school]. Pedagogicheskoe obrazovanie i nauka: nauchno-metodicheskii zhurnal [Pedagogical education and science: scientific- methodological journal], 2003, issue no.3, pp. 49–52. [in Russian].
2. Gavrilova E. A. Professionalnaya samorelizatsiya kak kompleksnoe psihologicheskoe javlenie [Professional self-realization as a complex psychological phenomenon]. Akmeologicheskie problemy subjektivnosti: interpretatsiya i diagnostika: materialy nauchno-pract. konf. [Acmeological problems of subjectivity: interpretation and diagnostics: materials of the scientific-practical conference], St. Petersburg: Petersburg institute of Psychology and Acmeology, 2009, pp.112–115. [in Russian].
3. Demydenko V. Samorealizatsiya: sutnist, stanovlenniya, rozvytok [Self-realization: nature, formation, development]. Ped. i psych. [Pedagogy and Psychology], 2004, issue no.2, pp. 32–37 [in Ukrainian].
4. Dvornichenko L. L. Filosofska-psihologichni aspekty profesiynoyi orientatsiyi ta samorealizatsiyi osobystosti v sychasnomu sviti pratsi [Philosophic and psychological aspects of the professional orientation and personality's self-realization in the modern world]. Psihologiya i osobystist. Naukovyyi zhurnal [Psychology and personality. Scientific journal], 2015, issue no.2(8,), part 2, pp.272–283. [in Ukrainian].
5. Kokun O. M. Psihologiya profesiynogo stanovlenniya suchasnoho fahivtsiya: Monografiya [Psychology of the modern specialist's professional development: Monography], Kyiv, 2012, 200p. [in Ukrainian].
6. Kronik A. A. Subjektivnaya kartina zhiznennogo puti kak predmet psigologicheskogo issledovaniya, diagnostiki i korrektsiyi [A subjective image of the life journey as a subject of the

psychological research, diagnostic and correction]. Dis. v vide nauchn. doklada doctora psihol. nauk:19.00 01[Dissertation in the form of a Psy.D's report:19.00 01], Moscow, 1994, 71p. [in Russian].

7. Maksymenko S. D., Osiodlo V. I. Struktura ta osobystnosti determinanty profesiynoyi samorealizatsiyi sub'ekta [The structure and personal determinations of the personality's professional self-realization]. Problemy sychasnoyi psykholohiyi: zbirnyk naukovykh prats [Problems of modern Psychology: a collection of scientific works], Kamjanets-Podilskyi, Aksioma, 2010, issue no.8, pp. 3–19. [in Ukrainian].

8. Mitina L. M. Lichnostnoe i professionalnoe razvitie cheloveka v novykh socialno-ekonomicheskikh usloviyakh [A human being's personal and professional development in new social-economic conditions]. Voprosy psikholohiyi [Psychology subject matters], 1997, issue no.4, pp. 28–38. [in Russian].

9. Pylypenko N. Psyhologichni osoblyvosti samorealizatsiyi osobystosti v umovah profesiynoyi kryzy [Psychological features of the personality's self-realization in the professional crisis conditions]. Socialna Pedagogika [Social Pedagogy], 2005, issue no. 3 (11), pp. 72–79. [in Ukrainian].

10. Samal E. V. Psihologicheskaya struktura professionalnoy samoaktualizatsiyi lichnosti [Psychological structure of the personality's professional self-actualization]. Yaroslavskiy pedagogicheskyy vestnik: Psihologo-pedagogicheskie nauki [Yaroslavl Pedagogical Bulletin: Psychology and Pedagogy sciences], 2013, volume 2, issue no. 2, pp. 165–170. [in Russian].

11. Sysoeva S. O. Problema formuvanniya osobystosti do tvorchoyi samorealizatsiyi [The problem of a personality's formation to the creative self-realization]. Zbirnyk naukovykh prats [A collection of scientific works], Mykolaiv, 2000, volume 7, pp. 13–19. [in Ukrainian].

12. Trotsenko N. E. Profesiynne samovdoskonalenniya socialnykh pratsivnykiv u resursnykh tsentrah [Professional self-development of social workers in the resource centers]. Dys. kand. ped. nauk: 13.00.05 [Dissertation of a PhD in Pedagogy: 13.00.05], Kyiv, 2012, 244 p. [in Ukrainian].

Radul S.G., Ph.D., Associate Professor of the Department of Foreign Languages Kirovohrad Flight Academy of the National Aviation University

Kumpan O.O., Senior Teacher of Foreign Languages Department of Kirovohrad Flight Academy of the National Aviation University

Professional self-realization in the context of the personality's life perspective.

Abstract

This article discloses the analysis of scientific works that deals with the problem of self-realization. A great number of foreign and native scientists, for instance Baksheeva E.P., Gavrilova E.A., Dvornichenko L.L., Kokun O.M., Kronik A.A., Mitina L.M, Trotsenko N.E., etc., have been trying to determine the notion of «professional self-realizations», as well as its stages and the conditions for its accomplishment. Upon the thorough analysis we have come to the conclusion, that professional self-realization can be determined as the process of a personality's inner life potential implementation into the outside social environment, which becomes possible due to professional relations involvement. The primary dominant qualities that facilitate successful professional self-realization are the following: adequate self-assessment, self-effectiveness, behavior flexibility, cognitive need, striving for information search, independence, readiness to risk, initiation, confidence in own forces and abilities, consistency of aim, diligence, persistency, developed perception, skills for information analysis, integration and synthesis; contingency, alternative thinking, memory readiness, thinking divergence, memory associative; as well the abilities to complete the task, to conduct scientific work, , to detect discrepancies, to overcome thoughts inertness, to carry out interpersonal communication. A personality's professional self-realization is considered as characteristics of a whole life in the context of a professional field, from

---

the stage of the initial professional establishment till retirement, and includes such characteristics as professional development and professional achievements. The professional self-realization model may include the following stages: professional self-determination, choosing a kind and direction of the activity, establishment in the chosen field, professional advancement and professional competence development. As the analysis proves, the problem of professional self-realization depends both on inner (personal characteristics) and outside (social) factors. The central idea of a personality's professional self-realization is a human being's development as a personality, a subject of activity and communication; a system-creating factor is a social need for a personality's constant development and self-realization; the problem of self-realization has a complex, interdisciplinary character; the professional self-realization occurs during the whole professional life.

Key words: Professional self-realization, personality, professional qualities, personal qualities, professional development.

Стаття надійшла до редакції: 18.09.2017 р.